

Premi Jordi Gol i Gurina 2018. La persona és un viatge

Ramon Bayés

Catedràtic de psicologia jubilat de la Universitat Autònoma de Barcelona.

El 30 d'agost de 2015 moria a Nova York el neuròleg britànic Oliver Sacks. Quan es va adonar de la proximitat del final a causa d'un càncer imparable, va escriure una carta oberta al *New York Times* amb el títol "De la meua pròpia vida", en la qual, entre altres coses, exposava: "No puc dir que no tinc por. Però el sentiment que predomina en mi és el de gratitud". Gratitud a la vida per tot el que m'ha donat: sensibilitat, amor, amics, gaudiment de la bellesa, cultura, viatges, aventura, reflexió...

Gratitud és la paraula que vaig fer servir quan, el 22 de maig de 2018, al final de l'acte en què es van atorgar els premis anuals de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears, com a persona a qui va correspondre el Premi Jordi Gol i Gurina 2018, em va tocar pronunciar unes paraules en nom de tots els guardonats.

Gratitud molt intensa en el meu cas perquè associar el nom d'en Jordi Gol "a la meua trajectòria professional i humana", ha estat un gran honor inesperat. Vaig conèixer personalment en Jordi Gol a principis dels anys vuitanta, en col·laborar modestament amb ell en la preparació del XII Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, que va tenir lloc a Benicàssim (Castelló) el 1984. Ell va morir poc temps després, el 1985.

A més de ser un autèntic referent per als professionals de la salut de l'època, Jordi Gol sempre va voler ser conegut com a *metge de persones*. És curiós que, en el meu cas, com a docent a la Universitat Autònoma de Barcelona, sempre m'ha agradat pensar en mi mateix no com a professor que imparteix coneixement i avalua estudiants, sinó com a *professor de persones*. Mirant enrere m'adono que en el rovell de la meua tasca professional, igual que en Jordi Gol, sempre hi ha estat la persona. Per aquesta raó, un premi amb el seu nom m'ha proporcionat sorpresa, goig i il·lusió en un moment de la vida (tinc 87 anys) en què les ombres grises de la tardor solen predominar sobre la

llum i la simfonia dels prats florits de primavera, i m'ha fet pensar que acostar-se a la mort donant gràcies a la vida pot ser una bona manera de gestionar el procés de morir.

Agrair, morir aprenent. Aquest premi ha estat per a mi no sols una fita molt especial en la meua vida sinó un esglaió més per seguir treballant malgrat l'edat i mentre les forces m'acompanyin, amb les eines que encara dispo: articles, llibres, alguna xerrada esporàdica, la constant interacció amb el correu electrònic.

Al llarg de la meua biografia recordo que, abans que s'instaurés la carrera de psicologia a les nostres universitats, esperonat pel professor Stanley Sapon de la Universitat de Rochester —que passava un any sabàtic a Barcelona i vivia molt a prop d'on visc— em vaig construir un petit laboratori animal a casa meua per condicionar tòrtres. Més tard —juntament amb el microbiòleg Ricard Guerrero— vàrem endegar un projecte a la Universitat Autònoma de Barcelona per estudiar l'aprenentatge de bacteris. Paral·lelament, amb un grup reduït d'amics, filòsofs, polítics i psiquiatres (entre els quals voldria destacar en Josep Toro) vàrem fundar una petita editorial des de la qual vam donar a conèixer obres d'autors importants (Claude Bernard, Sechenov, Luria, Pavlov, Skinner...) que van nodrir les primeres promocions de psicòlegs del nostre país.

I un dia, a la dècada dels setanta, a classe de metodologia, em vaig sorprendre preguntant-me en veu alta "Pot fer alguna cosa un psicòleg per ajudar els malalts de càncer?" i vaig començar a desenvolupar projectes de recerca i tutoritzar tesis doctorals en aquesta línia. Més endavant, a la segona meitat de la dècada dels anys vuitanta, participant en una taula rodona sobre càncer de mama al Col·legi de Metges de Barcelona, una oncòloga de l'Hospital de Sant Pau (Carme Alonso) va presentar una ponència en què esmentava l'article d'un metge nord-americà (Eric Cassell), publicat el 1982 al *New England Journal of Medicine* amb el títol "El sofriment i els objectius de la medicina", que va significar un dràstic canvi de timó en la meua vida. L'article, que segueix essent vigent, es pot resumir en una frase que em va colpir: "Els que pateixen no són els cossos; són les persones". I a partir d'aquell moment, el meu objectiu professional es va convertir en l'estudi del sofriment i del procés de morir. "Sabem què és morir-se —escriu el sociòleg Jiménez Buriello— però no què és morir-me".

Correspondència: Ramon Bayés
C/ Alfons XII, 32, àtic 1a
08006 Barcelona
Tel. 932 178 167
Adreça electrònica: ramon.bayes@uab.cat

FIGURA 1. El Dr. Bayés dirigint unes paraules en l'acte de lliurament del Premi Jordi Gol i Gurina 2018

Més tard, un dia em vaig tornar a sorprendre a mi mateix preguntant-me: “Bé, els que pateixen són les persones, però què és una persona?”. És, en el fons, el que tant interessava a Jordi Gol i als metges de formació humanista que he tingut la sort de conèixer personalment a casa nostra (Santiago Montserrat Esteve, Antoni Subias Fages, Pau Viladiu, Jaume Pi-Sunyer i Bayo, Miquel Vilardell, Marc Antoni Broggi, Gaietà Permanyer...). Deia fa anys Francis Peabody en el seu recordat discurs de 1927 a la Facultat de Medicina de la Universitat de Harvard: “Allò que s’anomena un ‘quadre clínic’ no és només la fotografia d’una persona malalta al llit; és un quadre impressionista del pacient envoltat per la seva casa, la seva feina, les seves relacions, els seus amics i les seves alegries, penes, esperances i pors”.

Des del dia que vaig conèixer el pensament d’Eric Cassell —amb qui anys més tard em trobaria personalment— i el de la britànica Iona Heath, he tractat d’aprofundir en el tema en tota mena de diccionaris, llibres de medicina, psicologia i filosofia, novel·les, entrevistes, testimonis i revistes.

El cas és que vaig trobar moltes definicions de persona, però cap em satisfia. He viatjat, he estat convidat per universitats estrangeres, he participat en congressos

i reunions científiques, buscant, sempre buscant. Una de les meves característiques era, i per sort segueix essent, la curiositat. Com Bertrand Russell, un dels científics que considero mestre, crec que som al món per ampliar el coneixement i l’entesa entre els homes.

I un dia vaig descobrir que el meu objectiu a la vida era tractar de conèixer millor el sofriment. Durant anys m’he seguit preguntant: Què és el sofriment? Què és la persona? Fins que un dia, llegint un llibre del filòsof Gilbert Ryle vaig trobar una anècdota seva que em va mostrar el camí. Sembla que un amic li va comentar a Ryle: “M’agradaria conèixer la universitat”. “Res més fàcil —li va respondre Ryle—. Soc professor a Oxford; si vols, dimecres vine amb mi i te l’ensenyaré”. El dia assenyalat es varen traslladar a Oxford. Van participar en un seminari, li va presentar professors i estudiants, van visitar els *col·leges*, les biblioteques, els laboratoris, els camps d’esport, van recórrer tot el campus. En acabar el dia, l’amic va sorprendre Ryle amb la pregunta “Bé, la visita ha estat molt interessant però on és la universitat?”.

Els professors, els estudiants, les biblioteques, els laboratoris, els edificis, permeten que existeixi la universitat; però no són la universitat. La universitat no té *res extensa*. És d’una altra categoria.

El mateix passa amb la persona. La persona no és el cervell, no és el cos, no és la família, no és la cultura, no és el país. Si fem servir una metàfora: no és el motor, no és el xassís, no és la carretera, no és l'equipatge, no són els companys de viatge, no és el paisatge. La persona és el viatge. Un viatge que comença quan naixem i acaba quan morim o quan les persones vives deixen de pensar en nosaltres.

No hi pot haver dos viatges iguals; és impossible. Cada malalt, cada estudiant, cada persona, és única i canviant en cada moment. La vida és canvi.

Una altra cosa que he anat incorporant a la motxilla de la meua vida, observant els professionals humanistes de qualsevol branca de la ciència —també, per cert, els de la meua disciplina—, és la importància del coneixement tàcit. Sabem moltes més coses de les que podem transmetre amb paraules.

El mètode científic i el mètode clínic són importants, insubstituïbles, ens fan créixer com a col·lectivitat humana i permeten ajudar les persones. Però quan un fill, una mare o la parella moren de sobte, no ens serveixen per a res. No podem simplificar, hem d'afrontar el problema directament en la seva complexitat, tal com es presenta. Aleshores, el recurs que ens queda és el mètode poètic, el mateix que fem servir davant una simfonia de Mahler, el violoncel de Pau Casals o una poesia de Machado: o hi entrem o ens quedem fora.

Això és una mica, molt poc, del que volia dir. El meu passat acadèmic té una importància petita, limitada. Ho

vaig aprendre directament de Jean Piaget en el Congrés Internacional de Psicologia que es va celebrar a París el 1967, quan ell —un vellet d'ulls brillants, boina, pipa i cabells blancs com la neu que rondava els 80 anys— es va dirigir als congressistes: “Els organitzadors m’han demanat que els parli de la meua vida però és un tema que no m’interessa gens. Els parlaré dels meus projectes actuals i del que penso fer en els propers anys”. Jo, per la meua banda, he escrit articles i llibres però no crec que valgui la pena esmentar-los. En aquest moment els meus projectes es diuen “Persona”, “Sofriment” i “Mètode poètic”. Hi penso seguir treballant mentre pugui.

Gràcies a l'Acadèmia pel valuós guardó rebut; gràcies a tots els que m’heu donat i continueu donant-me el vostre suport. Els que he esmentat i molts d’altres. Com Oliver Sacks, crec que he tingut —almenys fins ara— una bona vida. Malgrat la meua sordesa creixent, el cervell encara funciona raonablement bé. Voldria aprofitar l’avinentsa per abraçar tots els mestres, companys, familiars, estudiants i amics —els vius i també els morts— que m’heu acompanyat i continueu acompanyant-me, en el viatge de la vida.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Farré M, Tomás J. El Duetto: paseo por los almacenes de la memoria. Entrevista al Dr. R. Bayés. Cuadernos de Medicina Psicosomática y Psiquiatría de Enlace. 2008;88. Consultable a: <http://www.editorial-medica.com/download.php?idart=302>.
2. Bayés R. Autobiografía. A: Klappenbach H, León R. (eds.). Historia de la psicología iberoamericana en autobiografías. Lima: Editorial Universitaria Ricardo Palma; 2012. p. 133-68.